

มจร สุรนารีสาร

MCU SURANAREE JOURNAL

MSJ

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน 2569) VOL.4 NO.1 (JANUARY - APRIL 2026)

หลักสังคหวัตถุ 4 กับการสร้างสังคมเอื้ออาทร ลดความเหลื่อมล้ำ
ระหว่างชนชั้นในสถานศึกษา

THE PRINCIPLE OF SANGAHAVATTHU FOUR (FOUR BASES OF SOCIAL SOLIDARITY)
AND THE CREATION OF A COMPASSIONATE SOCIETY: REDUCING SOCIAL INEQUALITY
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ธีระวัฒน์ สุกรินนท์, พระครูวุฒิชัยการโกศล
Teerawat Sutthinon, Phra Khru Wutthichai Karnkason

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์
Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University,
Srethammasokkarat Campus.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ISSN : 2985-1106 (Print) ISSN : 3088-1382 (Online)

หลักสังคหัตถ์ 4 กับการสร้างสังคมเอื้ออาทร ลดความเหลื่อมล้ำ ระหว่างชนชั้นในสถานศึกษา

THE PRINCIPLE OF SANGAHAVATTHU FOUR (FOUR BASES OF SOCIAL SOLIDARITY) AND THE
CREATION OF A COMPASSIONATE SOCIETY: REDUCING SOCIAL INEQUALITY IN EDUCATIONAL
INSTITUTIONS

ธีระวัฒน์ สุทธินนท์¹ และ พระครูวุฒิชัยการโกศล²

Teerawat Sutthinon¹ and Phra Khru Wutthichai Karnkoson²

(Received: July 31, 2025; Revised: April 27, 2026; Accepted: April 30, 2026)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน (การให้), ปิยวาจา (การพูดจาดี), อตถจริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์), และสมานัตตตา (การวางตนเสมอภาค) ในการสร้างสังคมเอื้ออาทรภายในสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นการลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากรและนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า การนำหลักสังคหัตถ์ 4 มาประยุกต์ใช้ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมการดูแลกันด้วยความเมตตาและความเข้าใจ สร้างความไว้วางใจและความเคารพซึ่งกันและกันในสถานศึกษา รวมถึงช่วยเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกกลุ่มได้รับทรัพยากรและโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ส่งผลให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่แห่งความสงบสุขและความยั่งยืนทางสังคมอย่างแท้จริง บทความนี้จึงชี้ให้เห็นว่า หลักสังคหัตถ์ 4 เป็นกรอบแนวคิดที่มีศักยภาพในการสนับสนุนการปฏิรูปเชิงคุณธรรมควบคู่กับนโยบายเพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ : สังคหัตถ์ 4, สังคมเอื้ออาทร, ช่องว่างระหว่างชนชั้น

Abstract

This academic article aims to explore the application of the Four Social Principles (Sangahavatthu 4) comprising generosity, kind speech, beneficial conduct, and equality in fostering a caring and inclusive community within educational settings. The focus is on reducing social inequalities and promoting positive relationships among staff and students. Findings indicate that integrating these principles encourages compassionate behaviors, mutual respect, and trust, which in turn help ensure

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคตรราช / Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Srethammasokkarat Campus.

Corresponding author, e-mail: teerawat.sut@student.mbu.ac.th Tel. 091 849 6344

equal access to resources and opportunities for all students. As a result, schools become nurturing environments that support social harmony and sustainable development. This study highlights the potential of the Four Social Principles as a moral framework that complements educational policies aimed at achieving equity and inclusion in today's learning environments.

Keywords: Four Social Principles (Sangahavatthu 4), Caring Society, Social Class Gap

บทนำ

ในยุคที่สังคมต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร การเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะ ทำให้สถานศึกษาซึ่งควรเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา กลับกลายเป็นพื้นที่ที่สะท้อนช่องว่างทางสังคมอย่างชัดเจน เด็กจากครอบครัวยากจนมักมีโอกาสน้อยกว่าผู้มีฐานะดี ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการเรียนพิเศษ เข้าถึงเทคโนโลยี หรือการได้รับคำแนะนำจากครูผู้สอน ความเหลื่อมล้ำเช่นนี้ไม่เพียงแต่กระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ยังบ่มเพาะทัศนคติของการแบ่งแยกชนชั้นภายในโรงเรียน การลดความเหลื่อมล้ำในสถานศึกษา จึงจำเป็นต้องมีแนวทางที่ลึกซึ้งไปกว่าเชิงโครงสร้าง โดยต้องพัฒนา “วัฒนธรรมแห่งความเข้าใจและเอื้ออาทร” ซึ่งสามารถปลูกฝังผ่านหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ “หลักสังคหวัตถุ 4” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการผูกมิตร เชื่อมความสัมพันธ์ และเสริมสร้างความไว้วางใจในสังคม

ทาน ส่งเสริมให้เกิดการแบ่งปัน ทั้งในเชิงวัตถุ เช่น การช่วยเหลือเพื่อนที่ขาดแคลน และในเชิงจิตใจ เช่น การแบ่งปันเวลา ความรู้ หรือคำปรึกษา

ปิยวาจา คือการพูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ เมตตา เกื้อกูล สร้างความรู้สึกปลอดภัยและไว้วางใจระหว่างผู้เรียน และครู

อัตถจริยา คือการกระทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ช่วยกันจัดกิจกรรมหรือให้ความช่วยเหลือในงานโรงเรียน โดยไม่เลือกฐานะหรือกลุ่ม

สมานัตตตา หมายถึงการวางตนเสมอกัน ไม่ถือตัว ไม่แบ่งแยกชนชั้น และรู้จักเคารพผู้อื่นอย่างเสมอภาค

การบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้เข้ากับกิจกรรมในโรงเรียน เช่น กิจกรรมพี่สอนน้อง การแนะแนวทางอาชีพ หรือการจัดกิจกรรมจิตอาสาในชุมชน สามารถเสริมสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจ ลดอคติ และช่วยกระตุ้นจิตสำนึกของนักเรียนต่อความเสมอภาคทางสังคมได้อย่างแท้จริง

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสังคมเอื้ออาทรและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

แนวคิดการสร้างสังคมเอื้ออาทร

พรชนก ทองลาดและคณะ (2566: 45) ได้กล่าวว่า แนวทางในการสร้างสังคมเอื้ออาทรอย่างยั่งยืนนั้น จะต้องเริ่มต้นด้วยหลักธรรมกล่าวคือ บุคคลที่เป็นต้นน้ำหมายถึงคนรุ่นใหม่นั้นจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น เกิดการบริหารความไว้วางใจต่อกัน มีการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภายใต้ความร่วมมือกันระหว่าง

คนรุ่นใหม่กับผู้สูงอายุที่เรียกอีกหนึ่งชื่อว่าวัยกลางน้ำ จะก่อให้เกิดปลายน้ำที่ดีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมรวมไปถึงการเป็นอยู่ที่ดีงามมากขึ้น

รัตนภรณ์ แบ่งทิศและคณะ (2565: 293) ได้กล่าวถึง การดูแลแบบเอื้ออาทรคือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้ที่ต้องดูแลโดยจะต้องอาศัยปัจจัยการดูแล 10 ประการ คือ 1) การสร้างค่านิยมที่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น 2) การสร้างความศรัทธาและความหวัง 3) การปลูกฝังความไวต่อความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น 4) การสร้างสัมพันธภาพการช่วยเหลืออย่างไว้วางใจ 5) การส่งเสริมและยอมรับความรู้สึกทางบวกและทางลบ 6) การใช้วิธีแก้ปัญหาและตัดสินใจอย่างเป็นระบบ 7) ส่งเสริมการสอนที่เข้าถึงจิตใจของผู้อื่น 8) การประคับประคอง สนับสนุน และแก้ไขสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพจิตสังคมและจิตวิญญาณ 9) พึงพอใจที่จะช่วยเหลือเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้อื่น และ ยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นพลังที่มีอยู่

ภณทิลา น้อยเจริญ (2564: 93) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดต้นแบบความเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลักด้วยกันคือ การสร้างบริการทางสังคมและเครือข่ายที่เกิดความเกื้อหนุนกัน, ปัจจัยทางด้านความมั่นคงของครอบครัว ผู้ดูแลและการคุ้มครอง และอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการเอื้ออาทรคือปัจจัยทางด้านสุขภาพและการรักษาสุขภาพ

เบญจวรรณ กิจควรดีและคณะ (2567: 41) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมที่มีการส่งผลต่อความเอื้ออาทร ประกอบด้วย 6 ด้านดังนี้ 1) ความเห็นอกเห็นใจ เป็นหัวใจสำคัญของการบริการด้วยความเป็นมนุษย์เป็นการเรียนรู้ธรรมชาติของมนุษย์และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน 2) ความสามารถหรือสมรรถนะ ในการช่วยเหลือผู้อื่นนั้น การมีทักษะ หรือการคิดวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาที่ดีถือว่าเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบในการตัดสินใจในการส่งเสริมให้เกิดการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน 3) ความเชื่อมั่น เป็นคุณสมบัติที่แสดงความมั่นใจในการดูแลผู้อื่น 4) การยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม เป็นคุณสมบัติที่แสดงถึงการดูแลผู้อื่นอย่างมีศีลธรรมโดยการคำนึงถึงการปกป้องสิทธิบนความเสมอภาคยุติธรรม 5) ความมุ่งมั่น เป็นคุณสมบัติพฤติกรรมที่มีการดูแลด้วยความตั้งใจ ตั้งใจ 6) บุคลิกลักษณะ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพต่อผู้ที่ให้ความช่วยเหลือ

กนกรัตน์ วงษ์หิบทองและคณะ (2563: 15) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทร ประกอบด้วย 10 ด้านคือ การเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นและมีเมตตาต่อมนุษย์, การสร้างศรัทธาและความหวัง, การไวต่อความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น, การสร้างสัมพันธภาพการช่วยเหลือและไว้วางใจ, การยอมรับการแสดงออก, การนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้แก้ปัญหา, การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล, การสนับสนุน และแก้ไขสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อภาวะทางกาย จิตสังคมและจิตวิญญาณ, การช่วยให้ได้รับการตอบสนองความต้องการ และการสร้างเสริมพลังจิตวิญญาณในการมีชีวิตอยู่

กล่าวสรุปได้ว่า การสร้างสังคมเอื้ออาทรอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องวางรากฐานจากหลักธรรมทางพุทธศาสนา และคุณค่าทางจริยธรรม โดยเริ่มต้นจาก “ต้นน้ำ” คือ คนรุ่นใหม่ที่ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น สามารถบริหารความไว้วางใจกันได้ มีความสามารถในการพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยกันภายใต้ความร่วมมือกับผู้สูงอายุหรือ “วัยกลางน้ำ” เพื่อให้เกิด “ปลายน้ำ” คือ สังคมที่มีคุณภาพชีวิตดี มีสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หัวใจสำคัญของการสร้างสังคมเอื้ออาทรคือ “พฤติกรรมการดูแลแบบเอื้ออาทร” ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างผู้ดูแลกับผู้รับการดูแล โดยมี องค์ประกอบหลัก 10 ประการ ได้แก่ การมุ่งประโยชน์ของผู้อื่น การสร้างศรัทธาและความหวัง การไวต่อความรู้สึก การช่วยเหลือด้วยความไว้วางใจ การยอมรับอารมณ์ การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การสื่อสารอย่างเข้าใจ การจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อทุกมิติของชีวิต ความเต็มใจในการช่วยเหลือ และการยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยพลังบวกที่มีอยู่ นอกจากนี้ยังมี พฤติกรรมพื้นฐานที่ส่งผลต่อการเอื้ออาทรอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ 1) ความเห็นอกเห็นใจ 2) สมรรถนะในการช่วยเหลือ 3) ความเชื่อมั่นในตนเอง 4) การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม 5) ความมุ่งมั่นในการกระทำ และ 6) บุคลิกลักษณะที่ให้เกียรติและเคารพผู้อื่น ทั้งนี้ การ

พัฒนาแบบอย่างความเอื้ออาทรต่อผู้สูงวัยต้องอาศัยปัจจัยเสริม 3 ประการ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายบริการทางสังคม ความมั่นคงในครอบครัว และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

การพัฒนาพฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทรในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัวจนถึงสถานศึกษา คือกลไกสำคัญในการลดช่องว่างระหว่างวัยและระหว่างชนชั้น ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีคุณภาพ และยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการศึกษา

ดวงใจ พุทธเช (2566: 51) ได้กล่าวว่า การลดความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงสารสนเทศ ไม่ใช่เพียงแค่การแจกเครื่องอุปโภคบริโภคแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง สามารถรู้เท่าทันและใช้สื่อในด้านของเทคโนโลยีได้อย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งจำเป็นต้องใช้กระบวนการฝึกอบรมที่เข้าใจบริบทของชุมชน

รังสิญา ช่อผูก (2567: 94) ได้กล่าวถึง เด็กและเยาวชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะพัฒนาประเทศการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่จึงเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายองค์ความรู้ อำนาจการบริหารองค์กร และการบริหารจัดการการศึกษาลงสู่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง ในการลดปัญหาในด้านของประสิทธิภาพทางการศึกษาของนักเรียนสถานศึกษาหลากหลายแห่งมีการจัดโครงการเชิงพื้นที่เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา มุ่งเน้นการดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

รังสิญา ช่อผูกและประกอบ ใจมั่น (2566: 52) ได้กล่าวว่า ปัญหาหลักของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษานั้นประเด็นหลักคือ ประชากรมีฐานะยากจน ทำให้ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนที่กำลังศึกษา ทางหน่วยงานภาครัฐมีการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องโดยการจัดโครงการให้การศึกษาเชิงพื้นที่ให้แก่กลุ่มเด็กปฐมวัยที่มีฐานะยากจน กลุ่มการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เพื่อพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานและความเสมอภาคทางการศึกษาและอาชีพ

ชลพรรณ ออสปอนพันธ์ (2563: 78) ได้กล่าวว่า การขับเคลื่อนปัญหาความเหลื่อมล้ำด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านด้วยการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการกับการเรียนการสอนในปัจจุบันประสานงานร่วมกันกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน กระบวนการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สามารถทำได้ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การสร้างอาชีพเสริมและเพิ่มคุณภาพชีวิตด้วยการออม เมื่อชีวิตในการเป็นอยู่ดีขึ้นทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนเข้มแข็ง

ปรเมศวร์ วงศ์พระลับและ ศิริศักดิ์ เหล่าจันทาม (2562: 34) ได้กล่าวว่า ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นจากกระบวนการยุติธรรมของไทยในส่วนของกระบวนการปล่อยชั่วคราวนั้นคือ การที่ศาลมีการพิจารณาโดยยึดโยงจากเงินหรือทรัพย์สินที่นำมาวางเป็นหลักประกัน แม้จะมีการใช้ทรัพย์สินหรือเงินมาวางเป็นหลักประกันนั้นก็ยังคงพบเห็นการกระทำความผิดซ้ำ ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในเรื่องของการจัดหาหลักประกันมาวางต่อหน้าศาลผู้ต้องหาบางส่วนต้องยอมติดคุกถูกขังในระหว่างการดำเนินคดี เพราะไม่สามารถหาเงินหรือทรัพย์สินในจำนวนที่เพียงพอมาวางเป็นหลักประกันได้

กล่าวได้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อโอกาสและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงสารสนเทศ การศึกษา และกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบและยั่งยืนผ่านการพัฒนาคน กระจายอำนาจทางการศึกษา และสร้างความเท่าเทียมในโอกาสทางสังคม หนึ่งในแนวทางสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำคือ การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยไม่เน้นเพียงการแจกอุปกรณ์หรือการบริโภค แต่ต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณและรับผิดชอบ ผ่านการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่ถือเป็นพลัง

สำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เป็นอีกหนึ่งกลไกที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างชนชั้น และกระจายโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยมีการส่งเสริมให้เกิดโครงการพิเศษ เช่น การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ปฐมวัยในครอบครัวยากจน การพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก และการสนับสนุนเด็กและเยาวชนนอกระบบให้กลับเข้าสู่ระบบ การศึกษาอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและความเสมอภาคทางอาชีพ

นอกจากนี้ การลดความเหลื่อมล้ำยังสามารถขับเคลื่อนด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยบูรณาการแนวคิดดังกล่าวเข้ากับการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมของชุมชน เช่น การส่งเสริมอาชีพ การออม การลดรายจ่าย และการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน ทั้งนี้ ภาครัฐและเอกชนควรเข้ามามีบทบาทในการร่วมสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน อีกประเด็นที่ไม่อาจมองข้ามคือ ความเหลื่อมล้ำ ในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะการปล่อยตัวชั่วคราวที่อิงกับจำนวนเงินหรือทรัพย์สินที่สามารถนำมาวางประกัน ต่อศาล ส่งผลให้ผู้ต้องหาที่ขาดทรัพยากรไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในการปล่อยตัวชั่วคราวและต้องถูกคุมขังระหว่างรอ ดำเนินคดี แม้จะยังไม่มีคำพิพากษา ซึ่งสะท้อนถึงการเลือกปฏิบัติทางเศรษฐกิจในระบบยุติธรรม

โดยสรุป การลดความเหลื่อมล้ำในสังคมจำเป็นต้องดำเนินการในหลายมิติ ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และระบบราชการ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทักษะความรู้ การศึกษาอย่างทั่วถึง การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้ยึดหลักความเป็นธรรมมากกว่าทรัพย์สินหรือสถานะทางเศรษฐกิจ จึงจะสามารถสร้างสังคมที่มีความเสมอภาคและยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

แนวคิดความเสมอภาคทางการศึกษา

การศึกษาคือเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม อย่างไรก็ตาม ในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทย การเข้าถึงคุณภาพการศึกษายังเผชิญกับอุปสรรคทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ดังนั้นแนวคิดเรื่อง “ความเสมอภาคทางการศึกษา” จึงได้รับความสนใจอย่างยิ่งในฐานะ หลักการที่ช่วยให้ระบบการศึกษามีความยุติธรรม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตน ได้อย่างเต็มศักยภาพ

แนวคิดความเสมอภาคทางการศึกษา (Educational Equity) หมายถึง การจัดการศึกษาที่ให้ผู้เรียน แต่ละคนได้รับทรัพยากร การสนับสนุน และโอกาสที่เหมาะสมตามความต้องการและข้อจำกัดของแต่ละคน ไม่ใช่การให้สิ่งเดียวกันกับทุกคน (equality) แต่คือการออกแบบระบบให้สอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียน National Equity Project (2021) ได้ให้นิยามความเสมอภาคว่า “การที่แต่ละคนได้รับสิ่งที่จำเป็นต่อการประสบความสำเร็จ ไม่ใช่การได้รับเท่า ๆ กันเสมอไป” ซึ่งหมายความว่าผู้ที่มีข้อเสียเปรียบต้องได้รับการสนับสนุนมากกว่าคนทั่วไปเพื่อให้สามารถแข่งขันหรือพัฒนาได้เท่าเทียมกัน องค์ประกอบหลักของความเสมอภาคทางการศึกษา Meira Levinson และคณะ (2021) ได้เสนอแนวคิดว่า ความเสมอภาคในการศึกษา ประกอบด้วยหลายมิติ เช่น การเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม, การสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและมีส่วนร่วม, การออกแบบการเรียนการสอนที่ตอบสนองความหลากหลาย, การประเมินผลที่ยุติธรรม ในขณะที่ OECD (2023) ได้เสนอกรอบนโยบาย 5 ประการเพื่อสร้างระบบการศึกษาที่มีความเสมอภาค ได้แก่ การสร้างนโยบายระดับชาติเพื่อรองรับความหลากหลาย, การกระจายทรัพยากรตามความต้องการ, การพัฒนา

สมรรถนะครูให้เข้าใจบริบทของผู้เรียน, การบริหารจัดการภายในโรงเรียนอย่างมีส่วนร่วม และการติดตามผล และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

ความเสมอภาคทางการศึกษาในบริบทประเทศไทย

ประเทศไทยมีความพยายามส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาสำหรับทุกกลุ่ม เช่น โครงการเรียนฟรี การสนับสนุนทุนเรียนดี หรือการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการ แต่การกระจายทรัพยากรยังคงไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล โรงเรียนขนาดเล็ก และกลุ่มชาติพันธุ์ การพัฒนานโยบายควรยึดหลัก “การจัดให้เหมาะสมตามความต้องการ” แทนที่จะให้แบบเดียวกันกับทุกคนโดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

- 1) รัฐควรกำหนดเกณฑ์การจัดสรรทรัพยากรที่ยืดหยุ่นตามบริบทท้องถิ่น
- 2) ส่งเสริมการพัฒนาครูให้เข้าใจแนวคิด equity และสามารถจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- 3) พัฒนาเครื่องมือประเมินที่ไม่เน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเพียงอย่างเดียว
- 4) ขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมจากชุมชนและภาคประชาสังคมในการสนับสนุนการศึกษา

กล่าวสรุปได้ว่า แนวคิดความเสมอภาคทางการศึกษาเป็นกรอบคิดสำคัญที่ช่วยให้การจัดการศึกษาเกิดความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ แนวทางดังกล่าวต้องการการปรับนโยบายเชิงระบบ การจัดสรรทรัพยากรแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อสร้างอนาคตที่การศึกษาเป็นสิทธิและโอกาสของทุกคน

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4

การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างสังคมเอื้ออาทร

สังคมปัจจุบันกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย ชนชั้น และความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ การสร้างสังคมที่เอื้ออาทรจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูความสัมพันธ์และคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกช่วงวัย ซึ่งต้องอาศัยหลักธรรมและจริยธรรมมาเป็นเครื่องมือในการสร้างรากฐานของความเข้าใจ ความร่วมมือ และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่สามารถประยุกต์ใช้ได้คือ “สังคหวัตถุ 4” ซึ่งได้แก่ ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดไพเราะ) อตถจริยา (การช่วยเหลือเกื้อกูล) และสมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) หัวใจของการสร้างสังคมเอื้ออาทรคือการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลซึ่งกันและกันอย่างมีเมตตา โดยเฉพาะ “ต้นน้ำ” คือคนรุ่นใหม่ที่ต้องได้รับการปลูกฝังเรื่องความซื่อสัตย์ การไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมกับผู้สูงวัยหรือวัยกลางน้ำเพื่อร่วมกันพัฒนา “ปลายน้ำ” คือสังคมที่เปี่ยมด้วยคุณภาพชีวิตที่ดี องค์ประกอบหลักของพฤติกรรมดูแลอย่างเอื้ออาทรมีถึง 10 ประการ เช่น การไว้วางใจ การช่วยเหลือด้วยความไว้วางใจ และการสื่อสารอย่างเข้าถึงใจ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับสังคหวัตถุ 4 ได้อย่างชัดเจน เช่น

- 1) ทาน: สะท้อนผ่านการแบ่งปันทรัพยากร ความรู้ หรือเวลาเพื่อผู้อื่น
- 2) ปิยวาจา: แสดงออกผ่านการสื่อสารที่สร้างความศรัทธาและความหวัง
- 3) อตถจริยา: ปรากฏผ่านการช่วยเหลือที่จริงใจและตั้งอยู่บนเหตุผล
- 4) สมานัตตตา: แสดงออกผ่านการยอมรับในคุณค่าของกันและกัน โดยไม่แบ่งแยกชนชั้น วัย หรือสถานะ

นอกจากนี้ ยังมีพฤติกรรมพื้นฐานที่ส่งผลต่อความเอื้ออาทรอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ความเห็นอกเห็นใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง และการยึดมั่นในคุณธรรม ซึ่งล้วนเป็นพฤติกรรมที่เสริมสร้างความกลมเกลียวในสังคมก่อให้เกิดการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในระดับสังคม ควรเริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว สถานศึกษา ไปจนถึงชุมชนและนโยบายรัฐ โดยมีปัจจัยเสริม 3 ประการ ได้แก่:

- 1) การสร้างเครือข่ายบริการทางสังคม เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการดูแลทุกช่วงวัย
- 2) ความมั่นคงในครอบครัว ซึ่งเป็นฐานแรกของการปลูกฝังความเอื้ออาทร
- 3) การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ที่ครอบคลุมทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม

กล่าวสรุปได้ว่า การสร้างสังคมเอื้ออาทรอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมที่นำไปสู่ความเข้าใจและความเมตตาระหว่างกัน หลัก สังคหวัตถุ 4 คือเครื่องมือสำคัญที่ช่วยประสานความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมให้แน่นแฟ้น โดยการส่งเสริมพฤติกรรมการดูแลแบบเอื้ออาทรจะช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและชนชั้น และนำไปสู่สังคมที่สงบสุขและยั่งยืนในระยะยาว

หลักสังคหวัตถุ 4 กับการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการศึกษา

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการศึกษานับเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในด้านการศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศ และกระบวนการยุติธรรม งานเขียนนี้มุ่งนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน, ปิยวาจา, อตถจริยา และสมานัตตตา เพื่อเป็นกรอบคิดในการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาในทุกระดับ ผ่านการพัฒนาคุณภาพคน การจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม และการส่งเสริมความเข้าใจบริบทที่แตกต่างของผู้เรียน ในสังคมไทย ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาเป็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการกระจายทรัพยากรและโอกาสอย่างไม่เท่าเทียม ปัญหาเหล่านี้ฝังรากลึกในโครงสร้างและกลไกของสังคม ส่งผลให้กลุ่มประชากรบางส่วน โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกล ถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาและบริการพื้นฐานอื่น ๆ อย่างไม่เป็นธรรม การแก้ไขความเหลื่อมล้ำจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของนโยบาย แต่ต้องเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ซึ่ง หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางสำคัญในเชิงคุณค่าเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมเท่าเทียมในสังคม การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการลดความเหลื่อมล้ำมีแนวทางดังต่อไปนี้

ทาน (การให้ปัน) หมายถึง การเสียสละเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การสนับสนุนทุนการศึกษา อุปกรณ์การเรียน หรือแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้ขาดโอกาส ตลอดจนการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็กปฐมวัยในครอบครัวยากจน และเยาวชนนอกระบบ

ปิยวาจา (การใช้วาจาอ่อนโยน) การสื่อสารที่สร้างกำลังใจและเคารพความแตกต่าง ช่วยลดอคติในสถานศึกษา ส่งเสริมบรรยากาศแห่งความเข้าใจและความไว้วางใจระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาท้องถิ่น

อรรถจริยา (การทำให้เป็นประโยชน์) หมายถึง การลงมือปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และการฝึกทักษะอาชีพที่นำไปใช้ได้จริง สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

สมานัตตตา (การวางตนเสมอภาค) คือ การมองเห็นผู้อื่นอย่างเท่าเทียม เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจากทุกพื้นที่ในการออกแบบการเรียนรู้ และการเปิดพื้นที่ให้เสียงของผู้ด้อยโอกาสมีความหมายในการตัดสินใจทางการศึกษา

กล่าวสรุปได้ว่า การนำหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวคิดที่มีศักยภาพในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการศึกษา โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ผ่านการพัฒนาเชิงโครงสร้างควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในระดับบุคคลและชุมชน การพัฒนาสังคมที่มีความเสมอภาคต้องอาศัยทั้งการปฏิรูปกระบวนการจัดการทรัพยากรตามความจำเป็น และการมีส่วนร่วมจากภาคีทุกฝ่าย โดยมีเป้าหมายร่วมคือ การทำให้การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงและพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ

สรุป

การสร้างสังคมเอื้ออาทรในสถานศึกษาถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้น และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน (การให้) ปิยวาจา (การพูดจาดี) อรรถจริยา (การประพฤติตนเป็นประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของครู นักเรียน และผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจ ความเมตตา และความสัมพันธ์อันดีภายในโรงเรียน การส่งเสริมพฤติกรรมดูแลแบบเอื้ออาทร โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นกรอบแนวคิด จะนำไปสู่การลดช่องว่างทางสังคม การเปิดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ทุกคนในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบต่อโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน โดยเฉพาะในสังคมที่มีความแตกต่างด้านฐานะ สถานะ และภูมิหลังทางครอบครัว การลดช่องว่างดังกล่าวไม่สามารถทำได้ด้วยนโยบายหรือทรัพยากรทางวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัย “วิธีคิดเชิงคุณธรรม” ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็นศูนย์กลางหลักสังคหวัตถุ 4 ตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษา ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการปลูกฝังทัศนคติและพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ การให้ความช่วยเหลืออย่างไม่มีเงื่อนไข (ทาน) การพูดด้วยความเมตตา (ปิยวาจา) การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (อรรถจริยา) และการวางตนให้เหมาะสม ไม่ถือว่าเหนือกว่าผู้อื่น (สมานัตตตา) เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจ ความเคารพ และความรู้สึกรักมีคุณค่าในตนเอง ซึ่งจะช่วยลดอคติและแบ่งแยกทางชนชั้นภายในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การปลูกฝังพฤติกรรมดูแลกันด้วยความเอื้ออาทรและความเข้าใจ เช่น การเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น การสนับสนุนทุนการศึกษาอย่างเท่าเทียม และการพัฒนาครูให้มีทักษะด้านจิตวิญญาณแห่งการบริการ ล้วนเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 และสามารถต่อยอดเป็นนโยบายในระดับสถานศึกษาและระบบการศึกษาโดยรวมได้

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางเชิงจริยธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษา ซึ่งถือเป็นพื้นที่สำคัญของการเรียนรู้และการสร้างคน การ

ส่งเสริมการให้ การพูดด้วยความเมตตา การประพัตินอย่างมีคุณค่า และการอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค คือ หัวใจของการสร้างสังคมเอื้ออาทรที่ยั่งยืน การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้ในระดับนโยบายและการปฏิบัติจริงใน โรงเรียนจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น สร้างความไว้วางใจระหว่างบุคลากรกับนักเรียน และส่งเสริมให้ สถานศึกษาเป็นพื้นที่แห่งความสุข ความปลอดภัย และโอกาสที่เท่าเทียมสำหรับทุกคนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ วงษ์หิบบทองและคณะ. (2563). พฤติกรรมการดูแลอย่างเอื้ออาทรของนิสิตพยาบาล มหาวิทยาลัยนเรศวร. วารสารพยาบาล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/TJN/article/view/242081/168730>. {28 กรกฎาคม 2568}
- ชลพรรณ ออสปอนพันธ์. (2563). รูปแบบและกระบวนการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของเครือข่ายประมงพื้นบ้าน ตราดและจันทบุรีด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาชาวบ้าน. วารสารวิจัยรำไพพรรณี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RRBR/article/view/240333/163788>. {29 กรกฎาคม 2568}
- ดวงใจ พุทธเช. (2566). การพัฒนาทักษะการรู้ดิจิทัลเพื่อลดความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงสารสนเทศของประชาชน ในชนบท. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/JSSRA/article/view/262456/179846>. {29 กรกฎาคม 2568}
- เบญจวรรณ กิจควรดีและคณะ. (2567). พฤติกรรมความเอื้ออาทรในการดูแลผู้ป่วยวิกฤตของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุดรธานี. วารสาร โรงพยาบาลสกลนคร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://he05.tci-thaijo.org/index.php/J SakonNakHosp/article/view/3276/3588>. {28 กรกฎาคม 2568}
- ปรเมศวร์ วงศ์พระลับและ ศิริศักดิ์ เหล่าจันทาม. (2562). การลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมของไทย. วารสารกระบวนการยุติธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JTJS/article/view/205033/166599>. {28 กรกฎาคม 2568}
- พรชนก ทองลาดและคณะ. (2566). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมและชุมชนเอื้ออาทรแบบมีส่วนร่วม โดยกลุ่มคนทุกช่วงวัย ตำบลบ้านกิว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. วารสารปัญญาวิวัฒน์ . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pimjournal/article/view/264184/180380>. {27 กรกฎาคม 2568}
- ภณทิลา นอยเจริญ. (2564). ต้นแบบความเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย. วารสารปัญญาปนิธาน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/251959/172443>. {28 กรกฎาคม 2568}
- รังสิญา ช่อผูก. (2567). การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา. วารสารวิชาการสังคม มนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/humannstru62/article/view/266636/186503>. {29 กรกฎาคม 2568}

- รังสิญา ช่อผูกและประกอบ ใจมั่น. (2566). การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา
กรณีศึกษา: จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา
<https://so15.tci-thaijo.org/index.php/gsjinstru/article/view/12/4>. {29 กรกฎาคม 2568}
- รัตนกรณ แ่งทิศและคณะ. (2565). ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดูแลแบบเอื้ออาทรของพยาบาลเด็กในโรงพยาบาล
ระดับตติยภูมิ. พยาบาลสาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/cmunursing/article/view/216547/177120>. {27 กรกฎาคม 2568}
- National Equity Project. (2021). Educational Equity Defined. Retrieved from
<https://www.nationalequityproject.org/frameworks/equity>
- National Equity Project. (2021). What is Educational Equity?
<https://www.nationalequityproject.org/education-equity-definition>. {27 กรกฎาคม 2568}
- OECD. (2023). Equity and Inclusion in Education.
https://www.oecd.org/en/publications/2023/01/equity-and-inclusion-in-education_e8cfc768.html. {27 กรกฎาคม 2568}